

Halász Bálint

„ÉLŐ, DE TÁVOLLEVŐ”:
DR. JOSÉ ANTONIO PRIMO DE RIVERA (1903–1936)

JOSÉ ANTONIO PRIMO DE RIVERA Y SÁENZ DE HEREDIA 1903. április 24-én született Madridban. Édesapja, Don Miguel Primo de Rivera, akitől az Estella márkija (örgrófja) címet örökölte, 1923. szeptember 13-ától 1930. január 28-áig mint tábornok, Katalónia főkapitánya, miniszterelnökként vezette Spanyolországot. Az állam felbomlásának megakadályozására XIII. Alfonz király jóváhagyásával parancsuralmi modernizációs rendszert vezetett be. Sajnos munkahelyteremtési célkitűzése az 1929-ben bekövetkezett világgazdasági válság miatt megghiúsult. A *Grande de España* cím birtokosa volt, aki a király jelenlétében is fedett fővel, térdhajtás nélkül jelenhetett meg.

José Antonio 1918-ban iratkozott be a madridi egyetem jogi karára, majd két év katonai szolgálatot teljesített. Jogi diplomáját 1923-ban szerezte meg. Évfolyamtársai szerint rendkívül éles eszű, világosan gondolkozó, elveiért kiálló, egyenes jellemű fiatalember volt. Felfogását jelentősen befolyásolták José Ortega y Gasset (1883–1955) és Miguel de Unamuno (1864–1936), a szellemi élet nagy alakjai, mivel a hierarchikus rend és a társadalmi normák fontosságát hangsúlyozta, valamint hogy az életben a könnyű helyett a kulturálist, a nehezet kell választanunk.

Kitűnő szónok volt, s gyakran szerepelt irodalmi és filozófiai összejöveteleken. Láttá hazája súlyos helyzetét: elmaradottságát, korrupciót közéletében. 1925-től ügyvédként praktizált. Publicisztikai munkássága 1929 májusában kezdődött, cikkei a *La Nación*, az *ABC*, az *Unión Patriótica*, az *Unión*

Monárquica Nacional és más madridi, galíciai, cádizi lapok hasábjain jelentek meg. Édesapja 1930-ban önkéntes emigrációba vonult Párizsba. Apja száműzetését és halálát követően, 1931 áprilisában elindult a választásokon, de nem került szenátorként a nemzetgyűlésbe, a Cortesbe. A választási kudarc után sem adta fel a nemzeti megújulási mozgalom célkitűzéseit. 1933. október 29-én a madridi Comedia színházban mondta el híres beszédét: „Mindannyian egy család tagjaként születünk, mindannyian egy közösség vagy város lakói vagyunk, és mindannyiunknak van egy foglalkozása. Ha pedig a család, a közösség és a foglalkozási terület a természetes, autentikus alapegységeink, akkor mi szükségünk van ártalmas, mesterséges csoportokra, akik csak elválasztanak bennünket természetes egységeinktől?” A Teatro de la Comediában született meg a klasszikus radikális párt, a *Falange Española*, amely három fő alapvetelést tűzött ki célként: a tekintélyt, a tisztségek szigorúan megállapított és betartott sorát, valamint a rendet.

José Antonio Primo de Rivera 1934-től mint Cádiz választott képviselője a parlamentben is képviselhette programját. Mint Kovács Zoltán megállapította: „A nemzet elsősorban nem földrajzi, etnikai vagy nyelvi egység, hanem történelmi. Egy nép a Föld egy darabján csak akkor nemzet, ha az egyetemes történelem részeként egy saját rendeltetést tölt be, olyat, amely másoktól megkülönbözteti. Éppúgy, amint az egyént nem fizikai tulajdonságai és nyelve teszik szemlélyé, hanem a társadalomban betöltött pozíciója. Röviden: a nemzet egy küldetés-egység az egyeteme-

sen belül.” (José Antonio Primo de Rivera. Spanyolország jobboldali vezéregyénisége. *Pannon Front* [Budapest] 2. évf. [1996] 5. sz.) Az alapítót kinevezték a Falange vezetőjének. 1935 decemberében a párt elfogadta himnuszának a *Cara al Sol* (Arccal a Nap felé) végső formáját, melynek zenéjét Juan Telleria zeneszerző komponálta.

1935 végére az ország kormányzhatatlanná vált, feloszlatták a Cortes és 1936 februárjában új választásokat írtak ki. Ebben a forrongó időszakban alakultak meg a kommunisták, szocialisták és más anarchista csoportosulások. Szónoikaik fennhangon hirdették: „Eltökéltek vagyunk, hogy Spanyolországban ugyanazt tesszük, mint ami Oroszországban történt (...). Bármilyen módon is, de megszerezze a hatalmat (...). Halál a rendőrökre, a bírókra, orvosokra és a papokra.” (Ramon Serrano Suñer visszaemlékezése.) Kezdetét vette a csöcselékuralom: gyilkosságok, kormányépületek, rendőrörsök, bankok, kórházak, rendházak, templomok megtámadása és felgyújtása. José Antonio Primo de Riverát mondvacsinált ürüggyel letartóztatták. Börtönéből soha többé nem került ki. A világ minden részéről önkéntesek érkeztek Spanyolországba Moszkva megbízásából, a munkásság „felszabadítására”. Még a világhírű Nobel-díjas író, Ernest Hemingway is felült a bolsevik retorikának. Mint hal a vízben, úgy mozgott spanyol földön, a bolsevik terroristákkal szimpatizálva. Megismerkedett Zalka Mátéval – akit álnevéen Lukács tábornoknak hívtak –, Mihail Kolcovval – valódi nevén Ginsburggal –, Ilja Ehrenburggal, valamint az első szovjet nagykövettel, Marcel Rosenberggel. Velük szolidarizált, és barátságot kötött.

A haderő vezérkarának legtekintélyesebb tagjai, Mola, Yagüe és Franco tábornokok már 1932 óta gondoltak arra, hogy az országot csak katonai beavatkozással menthetik meg a kommunizmus rémuralmától. A spanyol polgárháború ideje alatt a vörös brigád 85.940 polgári személyt mészárolt le. A gyilkosságokat kimondott sza-

dizmussal hajtották végre. Még a francia forradalom borzalmait sem vetekedhettek azokkal a szörnyűségekkel, amelyek mögött Geró (Singer) Ernő és Kun (Kohn) Béla is állottak. 1936. július 13-án a kommunista milícia elhurcolta lakásáról és meggyilkolta Calvo Sotelo képviselőt. Július 17-én Spanyolország több pontján megindult a szembefordulás az idegen megszállók ellen. Szeptember 29-én a spanyol Nemzetvédelmi Tanács (*Junta de Defensa Nacional*) kinevezte Francisco Franco tábornokot államfőnek (*Jefe de Estado*) valamint a nemzeti hadsereg főparancsnokának (*Generalísimo de los Ejércitos Españoles*), és felruházta az Isten kegyelméből Spanyolország és a Kereszt Vezére (*Caudillo de España y de Cruzada por la Gracia de Dio*) címmel. Franco sikeresen kovácsolta össze a José Antonio által alapított Falangét és a karlisták pártjait a saját vezetése alatt.

1936. november 17-én egy rögtönítélő bizottság José Antoniót bűnösnek találta katonai lázadás vádjában. Védőbeszédét ő maga írta, de nem volt semmilyen illúziója az ítélet kimenetelét illetően. Egy korabeli alicantei lap tudósítója mesteri törvényszéki védelemként értékelte a beszédet. Felbezése folytán testvérét és sógornőjét szabadságvesztésre ítélték. José Antonio Primo de Riverát golyó általi halálra ítélték és 1936. november 20-án – éppen 80 évvel ezelőtt – öt alicantei fiatallal együtt kivégezték. Halála pillanatában állítólag így kiáltott: ¡Arriba España! (Fel, Spanyolország!)

Közel az Escorialhoz, a Santa Cruz del Valle de los Caídosban, sziklabazilikában, a Sierra de Guadarrama-i mauzóleumban helyezték végső nyugalomra. Közelében 40.000 katona nyugszik az Eleettek völgyében. 1975. november 20-án – José Antonio halála napján – elhunyt Francisco Franco generalissimus is, akit José Antonio mellett helyeztek végső nyugalomba, egyházi, állami és katonai tiszteletadás mellett. José Antonio emlékének adózva, úgy Madridban, mint Barcelonában a leghosszabb sugárutat róla nevezték el.